

JOBST ÁGNES:
A nyelv kisa játítása

„A nyelv ragadozó: ha egyszer elszabadult, nehéz újra láncra verni.” Gracián y Morales 17. századi spanyol jezsuita atya, akitől e mondaszármazik, nem is gondolhatta, hogy említett tapasztalata csak gyenge előzmény lehet a múlt századi erőszakhatalmak gyakorlatához képest. Mindez Jobst Ágnes kötetének utolsó oldala után juthat az olvasó eszébe, aki az 1946 és 1951 között megjelent hazai napilapok vezércikkeinek elemzése révén azt vizsgálja, milyen árulkodó jegyeket mutat a nyelv a kommunikáció első szintje mögötti tartalomról, és főleg a célzott beszédéről. A szavak és az általuk közvetített üzenet ellentmondásossága persze nem különleges; az egyébként hétköznapi körülmény egyediségét ezekben az években a hatalom természete adta, a többpártrendszerből az egyeduralom felé tartó pártakarat e téren is megmutatkozó kiérettelensége.

A politikai hatalom és az általa használt nyelv kölcsönhatása természetesen régóta ismert jelenség, mint a fenti idézet is mutatja. A 20. századi európai diktatúrák kül- és belpolitikai viszonyai, az általuk alkalmazott tömegkommunikációs eszközök hatékonysága és kifinomultsága, a propaganda célzatossága azonban minden korábbi

tapasztalatot felülmúlt. A szerző munkáját bevezető, elméleti jellegű összefoglalásában felsorolja az evvel kapcsolatos korábbi vizsgálatokat, a politikai erők viszonyulását a kommunikációs praktikákhoz, s finom különbséget tesz a befolyásolás, valamint a manipuláció között. Mivel saját elemzését a Szabad Nép 1946 és 1951 közötti vezércikkei alapján végzi el, ismerteti a műfajt, s jellemzi a napilapot, amely kezdetben az MKP, majd jogfolytonossággal bírva az MDP lapja – nyugodtan mondható: szócsöve – lett. Eközben röviden sor kerül az első időszak többszólalmú hazai sajtójának bemutatására is, különös tekintettel az általános hangvétel változására: míg a koalíciós időben a Szabad Nép irányvonala az ellenségként felfogott politikai ellenfelek legyőzésére, addig az egyeduralom megszerzése után helyzetének legitimációjára irányult.

A sajtótörténeti összefüggések felvázolása után a szerző ismerteti a nyelvtudomány lehetőségeit a médiaüzenetek elemzésében. A választott tárgy és történelmi összefüggései elsősorban a retorikai elemzést, valamint a metaforikus beszéd vizsgálatát követelik meg. Igen érdekes és differenciált értelmezéssel jár a névmáselemzés, amely célzatosság és bizonytalanság egyidejű jelenlétét mutatja. Különösen tanulságosak

a nemzet érdekeire vonatkozó önmegjelenítési, illetve a fordulat éve utáni önreprezentációs stratégiák. Jobst Ágnes észrevételeit mindig összeveti a szakirodalom korábbi megállapításaival, illetve kitér a többi napilap hasonló közleményeire – amíg voltak ilyen lapok –, hogy bizonyíthassa a Szabad Nép által használt nyelvbéli és kommunikációs eszközök egyediségét és céltudatosságát. Nagyon jól szemléltetik mindezt az ellenségkép fogalmi változásai a Szabad Nép cikkírói által használt nyelvben; az ezt bemutató, kétszeres elemzést tartalmazó fejezet a kötet egyik legérdekesebb része.

A diktatorikus államvezetés természetesen kialakította a saját szókészletét, amely szoros kapcsolatban állt a korábbi jelentések megváltoz(tat)ásával. Erről részletes és bő példákat tartalmaz két ikerfejezet. A kötet végén pedig egy igen gazdag, speciális szótár található, amely a politikai töltésű szavakat és kifejezéseket regisztrálja a Nyelvőr 1947 és 1956 közötti évfolyamai alapján. Az adott évek politikai, gazdasági, művelődési viszonyai iránt érdeklődők számára ezek az oldalak kész aranybányát jelentenek. Jobst Ágnes munkáját gazdag irodalomjegyzék, az elemzett vezércikkek szövegei, valamint a Ludas Matyi néhány korabeli karikatúrája zárja. A kötet erénye, hogy nyelvészeti ered-

ményei mellett a tágon értelmezett ötvenes évek hazai valóságának megismeréséhez is hozzájárul.

BUDA ATTILA

*(Tinta Kiadó, Budapest, 2010,
168 oldal, 2100 Ft)*

LÓRINCZ CSABA:
A mérték

Vannak az ember és a nemzet életében olyanok, akikre emlékezni kell. Úgy vettek részt az életünkben, annyi mindent tettek hozzá, hogy egyszerűen muszáj. Különösen igaz ez akkor, ha valaki olyan horderejű munkát végzett el rövid idő alatt, mint Lőrincz Csaba – és ha olyan kevésbé ismeri munkásságát a széles nagyközönség, mint a korán elhunyt filozófusét, diplomatáét és politikusét.

A kötet, amely az emlékezés feladatát hivatott ellátni, egyáltalán nem szokványos műfajú kiadvány. A címe már önmagában sokatmondó: *A mérték – Egybegyűjtött írások tőle és róla*. A bevezetőben Pethő Sándor egy személyes hangú visszaemlékezéssel mutatja be azt a Lőrincz Csabát, akit ő ismert. Így ír: „Sok mindenkit ismerek innen is, onnan is, a teóriát építők közül sokat láttam, aki a betonkeverő közelébe iparkodott, gondolván, hogy zsírosbödön felé nyomakszik, de a